

РОЛЬ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

THE ROLE OF SMALL AND MEDIUM BUSINESS AT THE MODERN STAGE OF DEVELOPMENT OF THE ECONOMY OF UKRAINE

У статті розглянуто особливості малого та середнього бізнесу і висвітлено його роль на сучасному етапі розвитку економіки. Визначено основні соціально-економічні функції малого та середнього підприємництва. Проаналізовано сучасний стан бізнесу в Україні, зокрема динаміку обсягу реалізованої продукції. Охарактеризовано основні перешкоди, що стоять на шляху ефективної діяльності підприємств. Окреслено засоби підтримки для розвитку малого та середнього бізнесу.

Ключові слова: суб'єкти підприємницької діяльності, малий та середній бізнес, конкурентне середовище, інвестиції, демонополізація.

В статье рассмотрены особенности малого и среднего бизнеса и освещена его роль на современном этапе развития экономики. Определены основные социально-экономические функции малого и среднего предпринимательства. Проанализировано современное состояние бизнеса в Украине, в частности динамику

объема реализованной продукции. Охарактеризованы основные препятствия, стоящие на пути эффективной деятельности предприятий. Определены средства поддержки для развития малого и среднего бизнеса.

Ключевые слова: субъекты предпринимательской деятельности, малый и средний бизнес, конкурентная среда, инвестиции, демонополизация.

The article considers the features of small and medium business and highlights its role at the present stage of economic development. The basic socio-economic functions of small and medium enterprises are defined. The current state of business in Ukraine, in particular, its dynamics of volume of sold products, is analyzed. The main obstacles on the way of effective activity of enterprises are described. The means of support for the development of small and medium business are outlined.

Key words: business entities, small and medium business, competitive environment, investments, demonopolization.

УДК 658.15

Ситник Н.С.

д.е.н., професор кафедри державних та місцевих фінансів

Львівський національний університет імені Івана Франка

Козак С.І.

магістр

Львівський національний університет імені Івана Франка

Постановка проблеми. Малий та середній бізнес (МСБ) є невід'ємним складником ринкової економіки, що сприяє вирішенню цілої низки соціальних, економічних та науково-технічних проблем суспільства. На сучасному етапі розвитку економіки України малий та середній бізнес характеризується динамічністю, сприяє вирішенню проблем зайнятості населення, породжує конкуренцію, забезпечуючи зростання експортного потенціалу та наповнення внутрішнього ринку споживчими товарами та послугами. Тому уряди багатьох країн із різним рівнем соціально-економічного розвитку надають великого значення малим і середнім підприємствам, всіляко підтримують їхню діяльність. Важливим напрямом економічних реформ в Україні є також створення сприятливого середовища для формування та функціонування суб'єктів малого та середнього бізнесу, які є одним із дійових засобів розв'язання першочергових соціально-економічних проблем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню ролі малого та середнього підприємництва, зарубіжного досвіду, питанням державної підтримки, розвитку його інфраструктури присвячено роботи таких учених, як В. Невинна, М.М. Баб'як та Ю.О. Ольвінська. Однак на сучасному етапі розвитку економіки України виникає необхідність поглибленого дослідження ролі малого та середнього бізнесу держави та розроблення комплексу заходів щодо його забезпечення.

Постановка завдання. Метою дослідження є аналіз сучасного стану малого і середнього бізнесу та його вплив на розвиток економіки України.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Тема розвитку малого та середнього бізнесу сьогодні дуже актуальна, оскільки це соціально-економічний фундамент, без якого не може розвиватися будь-яка інноваційно-орієнтована економіка європейської держави. Малі та середні підприємства є найбільш масовою формою ділової активності та забезпечують соціально-економічну стабільність розвитку [7, с. 12].

Розвиток та функціонування підприємств малого та середнього бізнесу має низку переваг, а саме: забезпечують національний ринок товарами та послугами, які є необхідними безпосередньо споживачеві, сприяють впровадженню інновацій, новітніх технологій, забезпечують робочими місцями, зменшують рівень безробіття населення, стимулюють споживання та зростання обсягів виробництва.

Варто зазначити, що малий та середній бізнес багато у чому визначає темпи економічного зростання, структуру і якість внутрішнього валового продукту (ВВП). Головними стимулами для розвитку малого та середнього бізнесу є те, що по перше, невеликі компанії мають більший обсяг реалізації, ніж великі; по друге суми податків, які сплачують суб'єкти малого та середнього бізнесу, більші; по третє малий та середній бізнес створює значну кількість робочих місць порівняно з великим. Для прикладу, в країнах Європи малі та середні підприємства становлять 99% від усіх підприємств ЄС, а за останні п'ять років вони створили близько 85% нових робочих місць [1].

Малий та середній бізнес в економіці держави виконує низку специфічних соціально-економічних функцій:

1. Сприяє процесам демонополізації, приватизації та роздержавлення економіки, стимулювання розвитку економічної конкуренції, формуванню численних суб'єктів ринкового господарства, орієнтованих на попит, конкуренцію тощо.

2. Залучає до економічного обороту матеріальні, природні, фінансові, людські та інформаційні ресурси, які «випадають» із поля зору великих компаній.

3. Поліпшує становище на ринках шляхом забезпечення еластичності їхньої структури, регулювання попиту, пропозиції і цін, принаймні часткової компенсації втрат пропозиції на період реструктуризації великих компаній, індивідуалізації пропозиції та диференціації попиту, насичення ринків, задоволення специфічних місцевих потреб.

4. Вивільняє великі підприємства від виробництва нерентабельної для них дрібносерійної та штучної продукції, яка задовольняє індивідуальний попит і підвищує тим самим ефективність їхньої діяльності. Великим компаніям укладення коопераційних угод з малими підприємствами дає змогу підвищити гнучкість виробництва, зменшити комерційний ризик.

5. Забезпечує додаткові робочі місця та місця працівникам, вивільненим у процесі реструктуризації великих підприємств.

6. Стимулює підвищення ділової активності населення та розвитку середнього класу, який становить соціальну базу економічних реформ і забезпечує стабільність суспільства.

7. Пом'якшує соціальну напругу завдяки ослабленню майнової диференціації та підвищенню рівня доходів населення.

8. Збільшує гнучкість національної економіки та ринкової пропозиції відповідно до сучасних умов відкритої економіки.

9. Сприяє процесу демократизації суспільства, раціоналізації системи економічної організації та управління [2, с. 77].

За останній період в Україні відбулися істотні зрушення у розвитку малого та середнього сектору економіки. До недавнього часу держава стримувала та обмежувала його розвиток. Насамперед здійснювався тиск із боку законодавства. Низка законів не те що заохочувала до розвитку малого бізнесу, а навпаки – його обмежувала.

Станом на 2016 р. в Україні у сфері підприємницької діяльності функціонувало 6 726 739,8 підприємств, кількість яких менша порівняно з 2015 роком у зв'язку із загостренням політико-економічної

Таблиця 1

Кількість суб'єктів господарювання в Україні за 2013-2016 рр.

Показники		Кількість суб'єктів господарювання, од.			
		2013	2014	2015	2016
Підприємства	Усього	1722070	1932161	1974318	1865530
	великі	659	497	423	383
	середні	18859	15906	15203	14832
	малі	373809	324598	327814	291154
	мікропідприємства	318477	278922	284241	247695
Фізичні особи-підприємці	Усього	1328743	1591160	1630878	1559161
	суб'єкти середнього підприємництва	351	712	307	281
	суб'єкти малого підприємництва	1328392	1590448	1630571	1558880
	суб'єкти мікропідприємництва	1318703	1580965	1626589	1553041

Джерело: розроблено автором за даними [4]

Таблиця 2

Динаміка обсягу реалізованої продукції підприємствами і фізичними особами-підприємцями за 2013-2016 рр.

Показники		Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг), млн грн			
		2013	2014	2015	2016
Підприємства	Усього	4334453,1	4459702,2	5556540,4	6726739,8
	великі	1717391,3	1742507,9	2053189,5	2391454,3
	середні	1662565,2	1723151,5	2168764,8	2668695,7
	малі	670258,5	705000,5	937112,8	1177385,2
Фізичні особи-підприємці	Усього	284238,1	289042,3	397473,3	489204,6
	суб'єкти середнього підприємництва	20778,9	12742,7	15612,0	14607,8
	суб'єкти малого підприємництва	263459,2	276299,6	381861,3	474596,8

Джерело: розроблено автором за даними [4]

кризи та воєнними подіями на сході України [4]. Усього станом на 2016 рік кількість фізичних осіб-підприємців становить 1 559 161. Динаміку кількості суб'єктів підприємницької діяльності протягом 2013-2016 років наведено в таблиці 1.

За даними Служби статистики України, кількість великих підприємств у 2016 році становила 1 865 530, що значно більше порівняно з 2013 роком, але відносно менше 2014-2015 років. Тоді кількість великих підприємств становила 1 974 318. Найбільшу частку у 2016 році серед підприємств займають малі підприємства (291154), які є невіддільними складниками сучасного підприємництва. Кількість фізичних осіб-підприємців становить 1 559 161.

Обсяг реалізованої продукції малими підприємствами в загальному обсязі реалізованої продукції в Україні у 2016 році становить 1 177 385,5 млн грн, а середніми – 2 668 695,7 млн грн (табл. 2).

Тому від підтримки цих суб'єктів з боку держави залежать перспективи розвитку вітчизняного підприємництва загалом.

За даними опитування керівників підприємств про ділові очікування у 2018 році, проведеного Національним банком України, позитивно оцінили свій фінансово-економічний стан респонденти:

- за видами економічної діяльності – підприємств переробної промисловості, сільського господарства, торгівлі, будівництва, а також інших видів діяльності;
- за розміром – великих і середніх підприємств;
- за напрямом діяльності – підприємств, які здійснюють лише експортні, експортні та імпорتنі, а також лише імпорتنі операції;
- за регіонами – підприємств 17 регіонів України, найвище – Тернопільської та Чернівецької областей.

Респонденти позитивно оцінюють поточний фінансово-економічний стан своїх підприємств – баланс відповідей зріс до 7,5% (у III кварталі 2017 року – 7,2%). Найнижчими є оцінки респондентів за видами економічної діяльності – підприємств енерго- та водопостачання, за регіонами – підприємств Запорізької, Дніпропетровської, Чернігівської та Харківської областей [3].

Основним бар'єром розвитку малого підприємництва в Україні є надмірний податковий тиск. Особливо це спостерігалось, коли було прийнято новий Податковий кодекс, за умовами якого деколи малі підприємства повинні були сплачувати податки у такому самому розмірі, як і великі.

Це привело до того, що більшість малих підприємств закривалися, адже іноді розмір податку перевищував розміри прибутку підприємства. На нашу думку, така політика наповнення бюджету є нераціональною в умовах економічної ситуації нашої країни, адже вона не те що не вирішує проблему тінізації, а, навпаки, її поглиблює. Слід зазначити, що однією з найважливіших перешкод, що впливає на розвиток малого та середнього бізнесу, є низький попит на продукцію (рис. 1).

За даними квартального опитування підприємств, низький попит на продукцію залишається основною перешкодою, що стримує розвиток малих та середніх підприємств.

Ще однією причиною, через яку обмежується розвиток МСБ в Україні, є відсутність фінансової політики, яка б його підтримувала. Малим підприємствам дуже важко отримати банківські кредити, що привело до їх боргової залежності. Адже зазвичай банки здійснюють кредитування під заставу, яка значно перевищує надану позику, а допомога, яку надає Український фонд підтримки підприємництва, є зовсім малою. Саме тому важливим заходом державної підтримки має бути надання малим підприємцям пільгових кредитів та їх державне гарантування.

Ще однією причиною, через яку обмежується розвиток МСБ в Україні, є відсутність фінансової політики, яка б його підтримувала. Малим підприємствам дуже важко отримати банківські кредити, що привело до їх боргової залежності. Адже зазвичай банки здійснюють кредитування під заставу, яка значно перевищує надану позику, а допомога, яку надає Український фонд підтримки підприємництва, є зовсім малою. Саме тому важливим заходом державної підтримки має бути надання малим підприємцям пільгових кредитів та їх державне гарантування.

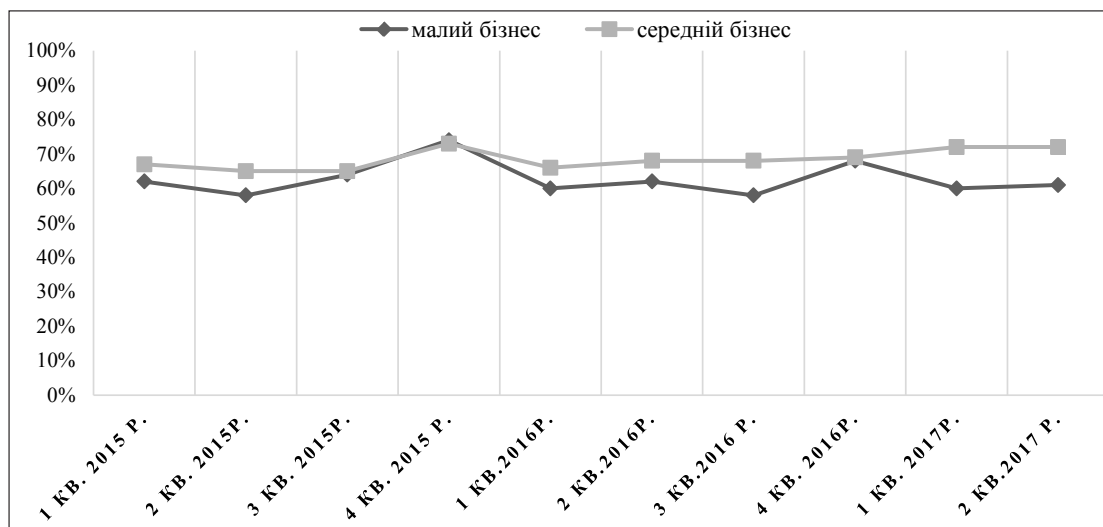

Рис. 1. Частка підприємств, зростанню яких перешкоджає низький попит

Джерело: розроблено автором за даними [5]

Наслідком стало те, що економіка України перетворилася на високомонополізовану державу, адже умови податкового законодавства були спрямовані більшою мірою на підтримку великого бізнесу. Монополізація знищує конкуренцію, без якої не існує ринкова економіка.

Світова економічна історія доводить, що залучення ресурсів ззовні у формі іноземних інвестицій є дієвим засобом зростання національної економіки. Сьогодні Україні іноземні інвестиції для розвитку малого та середнього бізнесу потрібні не тільки суто з матеріального погляду, а й тому, що сприятимуть:

- збільшенню фінансових коштів, обладнання, сировини і матеріалів, технологій;
- виробництву товарів широкого вжитку з орієнтацією на підвищення якості життя, культури споживання;
- структурній перебудові економіки, створенню сучасної галузевої структури на основі технологічного оновлення виробництва;
- подоланню залежності України від імпорту.

Безумовно, відкриття доступу до іноземних інвесторів передбачає чітку стратегію розвитку держави, план входження на зовнішні ринки.

За даними Державної служби статистики України, у січні-вересні 2017 року в економіку України іноземними інвесторами з 76 країн світу вкладено 1218,2 млн дол. США прямих інвестицій (акціонерного капіталу). Обсяг залучених з початку інвестування прямих іноземних інвестицій (акціонерного капіталу) станом на 01.10.2017 року становив 39 719,8 млн дол. США. Інвестиції в основному спрямовуються у вже розвинені сфери економічної діяльності. Найбільші обсяги надходжень прямих інвестицій було спрямовано до установ та організацій, що здійснюють фінансову та страхову діяльність – 25,8%, та підприємств промисловості – 27,3%. До основних країн-інвесторів належать Кіпр – 25,7%, Нідерланди – 16,5%, Російська Федерація – 11,1%, Велика Британія – 5,5%, Німеччина – 4,6%, Віргінські Острови (Брит.) – 4,2%, і Швейцарія – 3,9%. Обсяги освоєння капітальних інвестицій підприємств України у січні-вересні 2017 року становлять 259,5 млрд грн, що на 20,7% більше від обсягу капітальних інвестицій за відповідний період 2016 року [4].

Отже, Україна залишається привабливою для інвестицій, водночас вона не знаходиться осторонь світових процесів, є достатньо інтегрованою у світове господарство, і порушення макростабільності на зовнішніх ринках має свій відголос в Україні. У рейтингу Doing Business 2018 Україна піднялася на +4 пункти і посіла 76 позицію зі 190 країн світу. Найбільший прогрес Україна продемонструвала у таких складниках рейтингу: +105 пунктів (зі 140-го на 35-те місце) за компонентом «одержання дозволів на будівництво» – завдяки зменшенню пайо-

вої участі в Києві з 10 до 2% та зниженню вартості послуг із технагляду; +41 пункт по «сплаті податків» за зменшення та уніфікацію ставки ЄСВ. Також слід відзначити, що у рейтингу агентства Moody's Investors Service Україна покращила свій кредитний рейтинг у міжнародному економічному списку. Він змінився з Сaa3 до Сaa2, що означає зміну прогнозу зі «стабільного» на «позитивний» [4].

Так, на поліпшення показників вплинуло проведення структурних реформ в Україні, що допомогло державі впоратися з борговим навантаженням і поліпшити позиції на зовнішніх ринках.

Крім того, у рейтингу Глобального індексу конкурентоспроможності (ГІК) 2017/2018 Україна покращила свої позиції на 4 пункти і зайняла 81-ше місце серед 137 країн світу, які досліджувалися [4].

Для подальшого покращення інвестиційного клімату України актуальним сьогодні є питання удосконалення правової та організаційної бази з метою підвищення дієздатності механізмів забезпечення сприятливого інвестиційного клімату і формування основи збереження та підвищення конкурентоспроможності вітчизняної економіки.

Створення сприятливих умов для розвитку малого та середнього бізнесу через упровадження європейських стандартів – одне з пріоритетних завдань для України. Від цього виграють не лише самі приватні підприємці, але й економіка загалом. Держава повинна чітко розуміти, що малий та середній бізнес є платформою для розвитку держави, це інструмент упровадження реформ для покращення економіки загалом.

Сьогодні є велика кількість проблем, які треба вирішувати: велика частка тіньової економіки, адміністративний тиск та корупційні практики, земельні питання, перешкоди для мобільності через недостатньо розвинену інфраструктуру. Необхідно переймати досвід розвитку малого та середнього бізнесу країн Європи і застосовувати засоби підтримки його розвитку, а саме:

- створити сприятливі умови ведення бізнесу та розвитку підприємництва, тобто підтримку навчання підприємництва, а також надання засобів підтримки для підприємців-початківців;
- полегшити доступ до нових ринків;
- полегшити доступ до фінансів (доступ до фінансів є найбільш актуальною проблемою для багатьох малих підприємств. Необхідно поліпшувати фінансовий клімат для МСБ);
- забезпечити підтримку конкурентоспроможності та інновацій малого та середнього бізнесу;
- надавати підтримку та інформацію для малих і середніх підприємств, консультативну допомогу [6].

Один із необхідних кроків – зміна системи оподаткування та перехід на європейські стандарти фінансової звітності підприємств. Важливим етапом розвитку малого та середнього бізнесу є його підтримка з боку держави, створення певних про-

грам, які би зменшили ризики для нових підприємств і збільшили їхні шанси втриматися і закріпитися на ринку.

Висновки з проведеного дослідження. Розвиток малого та середнього бізнесу має стати ключовим у плані розвитку економіки України, адже це є основний шлях до становлення ринково-інноваційної економіки, створення великої кількості робочих місць, зростання використання інформаційних технологій і т.д. Як наслідок, це забезпечить наповнення Державного бюджету та Пенсійного фонду країни. Прикладом щодо методів, інструментів та стимулювання розвитку малого і середнього бізнесу в Україні має стати досвід європейських країн.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Entrepreneurship small and medium-sized enterprises (SMEs) [Electronic resource] / – Electronic data. – [European Commission]. Mode of access: World

Wide Web <http://ec.europa.eu/growth/smes/> (viewed on May 19, 2016). Title from the screen.

2. Баб'як М.М. Розвиток малого і середнього підприємництва у регіоні // Актуальні проблеми економіки. 2004. № 12. С. 77-83.

3. Бізнес очікує збереження макроекономічної стабільності та поживлення ділової активності // НБУ. – 2017. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=56876275&cat_id=55838.

4. Державна служба статистики України. Статистична інформація. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

5. Інститут економічних досліджень та політичних консультацій. URL: http://www.ier.com.ua/publications/regular_products/business_idea_industry?pid=2402.

6. Невинна В. Стан та перспективи розвитку малого бізнесу в Україні. Київ: КНЕУ ім. Вадима Гетьмана. URL: https://kneu.edu.ua/ua/confere_nce/conf_social_dev_ukr_12].

7. Ольвінська Ю.О. Особливості державного регулювання малого підприємництва у країнах світу / Ю.О. Ольвінська // Державне управління: удосконалення та розвиток. 2015. № 2. С. 12-17.

«РОЗУМНА» СПЕЦІАЛІЗАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ТРАНСФОРМАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ (ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ)

«SMART» SPECIALIZATION AS AN INSTRUMENT FOR TRANSFORMATION OF THE NATIONAL ECONOMY (THEORETICAL ASPECTS)

У статті розглянуто теоретичні основи «розумної економіки», її вплив на економічну, наукову і технологічну спеціалізацію регіону, а отже, на його продуктивність, конкурентоспроможність та економічне зростання. Показано, що концепція «розумної економіки» має на меті визначити заходи, спрямовані на стимулювання підприємництва, щоб ефективно, системно розвивати економіку шляхом використання творчого потенціалу, інноваційних навичок, специфічних для людського капіталу інформаційно-комунікаційних технологій.

Ключові слова: підприємництво, нова економіка, розумна економіка, розумна спеціалізація, людський капітал, економічний потенціал, процес підприємницького відкриття та саморозкриття.

В статье рассмотрены теоретические основы «умной экономики», ее влияние на экономическую, научную и технологическую специализацию региона, а следовательно, на его производительность, конкурентоспособность и экономический рост. Показано, что концепция «умной экономики» имеет целью определить меры, направленные на стимулирование предпринима-

тельства, чтобы эффективно, системно развивать экономику путем использования творческого потенциала, инновационных навыков, специфических для человеческого капитала информационно-коммуникационных технологий.

Ключевые слова: предпринимательство, новая экономика, умная экономика, умная специализация, человеческий капитал, экономический потенциал, процесс предпринимательского открытия и самораскрытия.

The article deals with the theoretical basis of «smart economy», its influence on the economic, scientific and technological specialization of the region, and, consequently, on its productivity, competitiveness and economic growth. It is shown that the concept of «smart economy» aims to identify measures aimed at stimulating entrepreneurship in order to efficiently and systematically develop the economy through the use of creative potential, innovative skills, specific for human capital information and communication technologies.

Key words: entrepreneurship, new economy, smart economy, smart specialization, human capital, economic potential, process of entrepreneurial discovery and self-disclosure.

УДК 338.24:327.01

Федяєва М.С.

к.е.н., доцент кафедри економічної теорії та міжнародних економічних відносин Херсонський державний університет

Постановка проблеми. Сучасний стан розвитку національних економік багато в чому залежить від розумної спеціалізації, яка сприяє розвитку регіонального підприємництва. Це відбувається за

рахунок інституційної та фінансової підтримки підприємницьких ініціатив, розвитку людських ресурсів, втілення в практичну діяльність наукових розробок та технологій.